

Ks. GRZEGORZ SZUBTARSKI¹
Katolicki Uniwersytet Lubelski w Lublinie

„ZBURZCIE TĘ ŚWIĄTYNIĘ, A JA W TRZECH DNIACH WZNIOSĘ JĄ NA NOWO”. ANALIZA EGZEGETYCZNO-TEOLOGICZNA J 2,19

“DESTROY THIS TEMPLE, AND IN THREE DAYS I WILL RAISE IT UP”.
EXEGETICAL AND THEOLOGICAL ANALYSIS OF JOHN 2:19

Summary

This article has been carried out analysis of Jesus' words about the destruction and rebuilding of the temple in John 2: 19. First analyzed the meaning of the words „demolish” and „rebuild”. It has been shown that they have no meaning of physical destruction of the temple, but it means the death and resurrection of Jesus. Later it has been shown the word „temple” means the body of Jesus as the new space the presence of God. The analyzes carried out showed that the words of Jesus must be understood more deeply than command the destruction of the temple in Jerusalem. By these words Jesus foretold his death and resurrection, and pointed out that from now not the temple of stone, but his body is a new place of God's presence.

Keywords: Jesus, temple, death, resurrection, cross, Jerusalem

Streszczenie

W niniejszym artykule została przeprowadzona analiza słów Jezusa o zniszczeniu i odbudowie świątyni zawartych w J 2,19. Na początku przeanalizowano znaczenie słów „burzyć” i „odbudować”. Wykazano, że nie mają one sensu fizycznego zniszczenia świątyni, oznaczają śmierć i zmartwychwstanie Jezusa. Następnie ukazano, że słowo „świątynia” zostało w tym miejscu użyte w odniesieniu do ciała Jezusa jako nowej przestrzeni obecności Boga. Przeprowadzone analizy wykazały, że słowa Jezusa należy rozumieć głębiej niż polecenie zniszczenia świątyni w Jerozolimie. W tych słowach Jezus przepowiedział swoją śmierć i zmartwychwstanie i wskazał, że od tej pory nie świątynia z kamienia, ale Jego ciało jest nowym miejscem obecności Boga.

Słowa kluczowe: Jezus, świątynia, śmierć, zmartwychwstanie, krzyż

¹ Ks. dr Grzegorz Szubtarski – doktor Teologii Fundamentalnej KUL, mgr lic. Prawa Kanonicznego, KUL. E-Mail: gszubtarski@op.pl.

WSTĘP

Opis wypędzenia ze świątyni przekupniów można odnaleźć u wszystkich ewangelistów. Już sam ten fakt świadczy o dużym znaczeniu tego wydarzenia. Jednakże Ewangelia Janowa przedstawia to wydarzenie w sposób odmienny od pozostałych autorów. Pierwszą różnicę stanowi umiejscowienie tego wydarzenia. O ile synoptycy lokują je w kontekście uroczystego wjazdu Jezusa do Jerozolimy, Jan umiejscawia je na początku publicznej działalności Jezusa, po cudzie przemiany wody w wino na weselu w Kanie. Druga zasadnicza różnica polega na tym, że Janowy opis łączy dwa elementy, które synoptycy przedstawiają osobno: czyn Jezusa w świątyni oraz logion na temat zburzenia i wzniesienia świątyni.

Podczas wypędzenia sprzedających ze świątyni Jezus wypowiada w stronę Żydów słowa o zburzeniu świątyni i odbudowaniu jej w ciągu trzech dni. W niniejszym artykule zostanie podjęta analiza egzegetyczno-teologiczna Jezusowego polecenia z J 2,19, a także ukazana zostanie specyfika Janowego opisu wypędzenia handlujących ze świątyni.

1. KONTEKST PERYKOPY J 2,13-22

Analizując wydarzenia bezpośrednio okalające opis wypędzenia przekupniów, można zauważyć łączący je wspólny wątek – nowość, jaką przynosi Jezus. Podczas wesela w Kanie Galilejskiej przemienia wodę w „nowe” wino, które daje ludzkości (J 2,1-12). Następnie w logionie w J 2,21 mowa jest o zastąpieniu dotychczasowej świątyni z kamienia świątynią Jego ciała. Z kolei, po krótkiej wzmiance na temat pobytu Jezusa w Jerozolimie w czasie święta Paschy, Jan przedstawia rozmowę Jezusa z Nikodemem, który słyszy słowa o konieczności powtórnych narodzin (J 3,5). W rozmowie z Samarytanką poruszony jest problem nowego kultu w Duchu i Prawdzie (J 4,19-25). Z tego też powodu niektórzy komentatorzy uważają, że elementem charakteryzującym tę część Janowej Ewangelii jest ukazanie przełomu w historii zbawienia, związanego z osobą i dziełem dokonanym w Jezusie Chrystusie (Trocmé 1968-69, 9; Buse 1958-59, 24; Seeley 1993, 272-273).

Drugim elementem, wskazującym na związek Janowego opisu wypędzenia handlujących ze świątyni z pozostałą częścią jego dzieła, jest temat Paschy. Obrazuje to struktura czwartej Ewangelii, zaproponowana przez D. Mollat. Za kryterium podziału przyjmuje on święta żydowskie. Nawiązuje do podziału czwartej Ewangelii według wzmianek o trzech kolejnych świętach Paschy (J 2,13; 6,4; 11,55). Autor ten jest zdania, że ewangelista zamierzał uporządkować materiał według schematu liturgicznego, co miało wyrażać ustanie dawnego kultu i zastąpienie go nowym, związanym z osobą Jezusa (Mollat 1992, 2257-2259)².

² Według schematu Mollat, w kontekście pierwszej Paschy (J 2,12-4,54), ewangelista zamieszcza opis wypędzenia przekupniów ze świątyni. Następnie, drugiemu świętu Paschy towarzyszy opis cudu rozmnożenia chleba i wielkiej mowy eucharystycznej Jezusa (J 6,1-71). Z kolei trzecia Pas-

Kolejnym motywem, łączącym wydarzenia opisane w sekcji stanowiącej bezpośredni kontekst analizowanej perykopy, jest temat wiary i niewiary w Jezusa (Moloney 1978, 840):

1. Pełna wiara w kontekście żydowskim: Wesele w Kanie (2,1-11). Przykład Matki Jezusa: *Pełna wiara*.

2. Droga do wiary w kontekście żydowskim:

2.1. Wypędzenie przekupniów (2,12-22). Przykład Żydów: *Brak wiary*.

2.2. Spotkanie z dostojnikiem żydowskim (3,1-21). Przykład Nikodema: *Częściowa wiara*.

2.3. Dyskusja z Janem Chrzcicielem (3, 22-26). Przykład Jana Chrzciciela: *Pełna wiara*.

3. Droga do wiary w kontekście nie-żydowskim:

3.1. Pierwsza dyskusja z Samarytanką, która odmawia „żywej wody” (4,1-15). Przykład Samarytanki: *Brak wiary*.

3.2. Druga dyskusja z Samarytanką, która jest gotowa uznać Jezusa za proroka (4,16-26). Przykład Samarytanki: *Częściowa wiara*.

3.3. Przybycie Samarytan z miasta, którzy przyjmują wiarę w Jezusa (4,27-30.39-42). Przykład Samarytan: *Pełna wiara*.

4. Pełna wiara w kontekście nie-żydowskim. Urzędnik w Kanie (4,43-54). Przykład urzędnika: *Pełna wiara*.

W przedstawionym powyżej podziale ramy tworzą dwa przykłady pełnej wiary w Jezusa: Maryja oraz urzędnik. Następnie występują dwie serie wydarzeń, które prowadzą od niewiary (Żydzi i Samarytanki), poprzez częściową wiarę (Nikodem i Samarytanki), aż do pełnej wiary (Jan Chrzciciel i Samarytanie). Ważna jest w tym miejscu rola znaku oczyszczenia świątyni: stanowi on początek drogi w dochodzeniu Żydów do wiary. Tym samym, Jan – poprzez taki układ treści – ukazuje, iż wiara nie polega na oglądaniu znaków, lecz na wierze słowu Jezusa (Schnackenburg 1967, 363).

Powyższa analiza kontekstu bliższego perykopy J 2,13-22 ukazuje, w jaki sposób wydarzenie oczyszczenia świątyni wpisuje się w treść pierwszej części czwar-

cha związana jest z wydarzeniami Wielkiego Tygodnia (11,55–19,42), kiedy to Pascha żydowska przechodzi w Paschę Jezusa. Dlatego też Mollat uważa, że kolejne święta Paschy stanowią element strukturalny czwartej Ewangelii (Mollat et Braun 1960, 71; Brown 2007, 124; Lieu 1999, 66). Część egzegetów jest zdania, że poprzez taką kompozycję ewangelista nawiązuje do świąt paschalnych Starego Testamentu (Hanhart 1977, 344-345; Mędała 1984, 32-33). Wydaje się to być jednak zbyt daleko idąca interpretacja. O wiele bardziej prawdopodobna wydaje się być koncepcja, w świetle której autor pragnął ukazać, że wszystkie starotestamentalne święta i instytucje zostały zastąpione i wypełnione przez Paschę Jezusa (Brown 1969, 418). Jest to oczywiście jedna z wielu interpretacji co do struktury kompozycyjnej Ewangelii według św. Jana. Dla przykładu, H. Sahlin za ideę przewodnią uznaje tu temat wyjścia nawiązującego do Wyjścia Izraelitów z Egiptu; M.É. Boismard z kolei dopatruje się w konstrukcji dzieła Janowego rozwinięcia tematu nowego stworzenia, dzieląc życie Jezusa na siedem okresów odpowiadających kolejnym dniom stworzenia. T. Preiss uważa, że cała czwarta Ewangelia skomponowana jest na kształt wielkiego procesu Jezusa ze światem, zaś X. Leon-Dufour jako ideę porządkującą przyjmuje tu temat walki światła z ciemnością (Gądecki 1991, 29-32).

tej Ewangelii, wskazując na proces stopniowego dochodzenia do wiary w Jezusa, jak i objawiania nowości, jaką Chrystus przynosi ze sobą na świat. Stanowi ona spójną całość zarówno z wydarzeniami ją poprzedzającymi, jak i bezpośrednio po niej następującymi. W pierwszej części swojego dzieła czwarty ewangelista opisuje początkowe kroki w objawianiu się Jezusa światu. Temat ten będzie stopniowo rozwijany na kartach Ewangelii, aż swój szczyt osiągnie w męce, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa, będących pełnią objawienia światu Bożej miłości.

2. FORMUŁA WPROWADZAJĄCA DO LOGIONU JEZUSA W J 2,19

Po przeanalizowaniu kontekstu perykopy J 2,13-22, w kolejnym etapie zostanie ukazany najbliższy kontekst słów Jezusa z J 2,19. Na początku należy zauważyć, iż jako formuły wprowadzającej do wypowiedzi Jezusa ewangelista używa tych samych słów, które na początku swojej wcześniejszej wypowiedzi zastosowali Żydzi, obserwując Jezusa przewracającego stoły³: „Odpowiedzieli Żydzi i rzekli: jaki znak pokazujesz nam, że to czynisz?” (J 2,18); Odpowiedział Jezus i rzekł im: „Zburzcie ten przybytek, a Ja w trzy dni wzniosę go” (J 2,19).

Zastosowanie przez ewangelistę tej samej formuły, zarówno w odniesieniu do Jezusa, jak i do Żydów, świadczy o wzajemnym związku tych wypowiedzi. Deklaracja Jezusa pozostaje w związku z wcześniejszą wypowiedzią Żydów, przez co stanowi Jego odpowiedź na ich żądanie, a poprzez to nawiązuje w tych słowach do swojego czynu, wyjaśniając go. Tę wzajemną zależność można przedstawić za pomocą następującego schematu:

1. Czyn Jezusa (J 2,14-16): „W świątyni napotkał siedzących za stołami bankierów [...], a sporządziwszy sobie bicz ze sznurków, powypędzał wszystkich ze świątyni”.
2. Reakcja Żydów (2,18): „W odpowiedzi zaś na to Żydzi rzekli do Niego: «Jakim znakiem wykażesz się wobec nas, skoro takie rzeczy czynisz?»”.
3. Reakcja Jezusa na wypowiedź Żydów (2,19): „Jezus dał im taką odpowiedź: «Zburzcie tę świątynię, a Ja w trzech dniach wzniosę ją na nowo»”.

Powyższy schemat wskazuje na to, że w perykopie J 2,13-22 każde kolejne wydarzenie pozostaje w ścisłym związku z czynnością przedstawioną w poprzedzającym je wersecie. Wskazuje to ponadto na wewnętrzną spójność analizowanej perykopy oraz wzajemny związek przedstawionych kolejno wydarzeń: czynu Jezusa, reakcji Żydów i uczniów oraz słów wypowiedzianych przez Jezusa⁴.

Warto zaznaczyć, iż owej jedności brak jest w paralelnych opisach tego wydarzenia, przedstawionych przez synoptyków, w których mowa jest o samym czynnie Jezusa, bez dialogu (Mt 21,12-13; Łk 19,45-48; Mk 11,15-19). Z kolei same słowa o zburzeniu świątyni nie są u nich wypowiedzane bezpośrednio przez Jezusa, lecz

³ W artykule stosowane jest tłumaczenie własne z języka greckiego za Nestle i Aland 1984. Tam, gdzie jest wyraźnie zaznaczone, stosuje się cytaty z przekładu polskiego za Jankowski i Stachowiak 1991.

⁴ X. Léon-Dufour uważa, że należy mówić o organicznej całości (*un tout organique*) gestu wypowiedzenia przez Jezusa przekupniów ze świątyni i dialogu Jezusa z Żydami (Léon-Dufour 1951, 160).

wypowiadają je albo fałszywi świadkowie w trakcie procesu (Mt 26,61; Mk 14,58), albo też ci, którzy widzieli Jezusa na krzyżu i szydzili z Niego (Mt 27,40; Mk 15,29). Dokonane przez Jana modyfikacje pogłębiają rozumienie wydarzenia wypędzenia przekupniów w stosunku do tego, jak rozumieli je pozostali ewangelisci. Niektórzy uważają nawet, iż opis Janowy stanowi teologiczną interpretację opisów synoptyków (Trocmé 1968-69, 9). Z pewnością wpływ miał na to również kontekst historyczno-społeczny, w którym działał autor czwartej Ewangelii, oraz spójna teologiczna struktura jego dzieła (Chilton 1997, 445; Campbell 1982, 101-120). Jan nadaje temu wydarzeniu charakter mesjańskiego ingresu Jezusa, będącego znakiem nadejścia nowej epoki w ekonomii zbawienia, to sam Jezus będzie spełniał funkcję, którą dotąd spełniała świątynia. Poprzez powyższy zabieg redakcyjny czwarty ewangelista łączy czyn Jezusa z wypowiedzianymi przez Niego słowami. Słowa Jezusa wyjaśniają znaczenie czynu, stanowiąc przez to jego interpretację, w dodatku dokonaną przez samego Jezusa, co nadaje jej dodatkową rangę.

Jak wykazano wcześniej, o ścisłym związku reakcji Żydów z czynem Jezusa świadczy przede wszystkim zastosowanie przez ewangelistę w J 2,18 czasownika «odpowiedzieli», który już z samego założenia zakłada pewne ustosunkowanie się do czyjejs wcześniejszej wypowiedzi lub czynu. Reakcję Żydów z czynem Jezusa łączy użycie przez ewangelistę tej samej formuły wprowadzającej zarówno w odniesieniu do Żydów, jak i do Jezusa, co przedstawiono w analizie. Dzięki temu spostrzeżeniu łatwiej będzie dostrzec w analizie wypowiedzianych przez Jezusa słów w 2,19 ich powiązanie nie tylko z żądaniem kierowanym ze strony Żydów, lecz również z wypędzeniem przez Jezusa przekupniów ze świątyni. W tym świetle wypowiedź Jezusa należy więc łączyć nie tylko z roszczeniem przedstawionym przez Żydów, lecz również z gestem wypędzenia przekupniów jako jego eksplikacją i dookreśleniem.

3. ZNACZENIE TERMINÓW «ZBURZYĆ» I «ODBUDOWAĆ»

Przeprowadzone wcześniej analizy będą pomocne w lepszym zrozumieniu wypowiedzianych przez Jezusa w J 2,19 słów: „Odpowiedział Jezus i rzekł im: «Zburzcie ten przybytek, a Ja w trzy dni wzniosę go»”. Pobieźna interpretacja tego zdania mogłaby wskazywać, iż Jezus żąda od Żydów zniszczenia świątyni jerozolimskiej. Jednakże głębsza analiza użytych w powyższym zdaniu sformułowań pozwoli objawić bardzo głęboką myśl, którą zawarł w nim czwarty ewangelista.

Aby tę głębię lepiej uchwycić, należy sięgnąć do opisu przedstawionego przez pozostałych ewangelistów oraz terminów, które pojawiają się w tekstach paralelnych. Powyższa odpowiedź Jezusa znajduje swoje paralele w relacjach o tym wydarzeniu przedstawionych u Mt i Mk. Należy jednak zaznaczyć, iż w opisach synoptycznych słowa Jezusa zostały przywołane w kontekście Jego przesłuchania przed Sanhedrynem, gdzie wypowiedź Jezusa dotycząca zburzenia i odbudowy świątyni przytaczają fałszywi świadkowie. Pomimo tego, że we wszystkich trzech tekstach występuje ten sam termin na określenie «świątyni» (ναός) i ten sam motyw zbu-

zenia i odbudowania świątyni w trzy dni, to jednak wersja Janowa różni się od Mt i Mk użyciem innych czasowników zastosowanych na określenie wykonywania tych czynności. Synoptycy na określenie budowania i burzenia używają typowych terminów związanych z materialną budowlą: καταλύω (burzyć, niszczyć) i οἰκοδομέω (budować, tworzyć, rekonstruować). Z kolei ewangelista Jan używa czasowników λύω (rozwiązać, uwolnić, poniżyć) i ἐγείρω (wzbudzić, podnieść, powstać, zmartwychwstać), które mogą odnosić się zarówno do budowli, jak i do ciała Jezusa (Wróbel 2005, 150-151).

Jan w swojej Ewangelii używa terminu λύω zaledwie dwukrotnie: w analizowanym zdaniu J 2,19 oraz w J 11,44, gdzie słowo to pojawia się w kontekście wskrzeszenia Łazarza, kiedy Jezus zwraca się do świadków tego wydarzenia: „Rozwiążcie (λύσατε) go i pozwólcie mu chodzić!”. Podobne znaczenie termin ten posiada w Apokalipsie, gdzie Jezus opisany jest jako Ten, „który nas miłuje i który przez swą krew uwolnił (λύσαντι) nas od naszych grzechów” (Ap 1,5).

Powyższe teksty wskazują na to, iż termin λύω zawiera ideę rozwiązania czegoś, uwolnienia, czyli przejścia z jednego stanu w inny. Warto również zauważyć, iż zawsze jest to związane z działaniem Boga lub z Jego poleceniem uczynienia czegoś. Dla analizy i rozumienia wypowiedzi Jezusa z J 2,19 ważną rolę odgrywa zwłaszcza fragment z J 11,44, gdzie termin λύω użyty został w kontekście wskrzeszenia Łazarza, czyli przywrócenia kogoś do życia, gdyż w J 2,19 posiada on podobne znaczenie, ponieważ w świetle relikty popaschalnej zostanie on odczytany w kontekście zmartwychwstania Chrystusa (Szubtarski 2013, 201-213).

Równie głębokie znaczenie posiada słowo ἐγέρω, którego Jezus w J 2,19 używa na określenie odbudowania zburzonego przybytku: „Zburzcie (λύσατε) ten przybytek, a ja w trzech dniach wzniosę (ἐγέρω) go”. Termin ἐγέρω ma korzenie pozabiblijne. W języku potocznym oznaczał zbudzenie się ze snu, przebudzenie, powstanie (Oεπκε 1935, 332-333). Warto zaznaczyć, iż słowo to nabiera dodatkowego znaczenia, jeśli weźmie się pod uwagę fakt, iż w różnych kręgach kulturowych (a także w samej Biblii) obraz snu był często używany jako metafora śmierci. Już na kartach Starego Testamentu są fragmenty, w których termin ἐγείρω użyty jest w kontekście zmartwychwstania umarłych. Tak jest np. w proroctwie z Iz 26,19, w którym prorok opisuje pośmiertne losy tych, którzy pozostali wierni Bogu: „Ożyją Twoi umarli, zmartwychwstaną (ἐγερθήσουται) ich trupy, obudzą się i krzykną z radości spoczywający w prochu, bo rosa Twoja jest rosą światłości, a ziemia wyda cienie zmarłych”. Na tej podstawie można stwierdzić, iż już LXX odnosiła ten termin do zmartwychwstania, choć idea ta nie była wtedy jeszcze zbyt dobrze znana.

Ważne znaczenie termin ἐγείρω posiada w Nowym Testamencie, w którym prawie zawsze jest on odnoszony do zmartwychwstania Jezusa (Schnelle 1996, 364). Należy również zaznaczyć, iż w tym samym znaczeniu terminu ἐγείρω używa św. Paweł. Jako przykład można w tym miejscu przytoczyć chociażby fragment Rz 4,24-25, w którym czasownik ten użyty został aż dwukrotnie: „[...] wierzymy w Tego, co wskrzesił z martwych (ἐγείραντα) Jezusa, Pana naszego. On to został

wydany za nasze grzechy i wskrzeszony z martwych (ἠγέρθη) dla naszego usprawiedliwienia”. Również czwarty ewangelista, podobnie jak św. Paweł, używa tego czasownika na określenie zmartwychwstania Jezusa. W tym znaczeniu czasownik ten występuje w ostatnim wersecie analizowanej perykopy, gdzie ewangelista w komentarzu do przedstawionej sceny pisze: „Gdy więc zmartwychwstał (ἠγέρθη), przypomnieli sobie uczniowie Jego, że to powiedział, i uwierzyli Pismu i słowu, które wyrzekł Jezus” (J 2,22). W tym samym znaczeniu słowo to zostało zastosowane w czwartej Ewangelii w J 21,14, gdzie w kontekście cudownego połowu ryb, po opisie spotkania z uczniami, ewangelista umieszcza następujący komentarz: „To już trzeci raz, jak Jezus ukazał się uczniom od chwili, gdy zmartwychwstał (ἐγερθεῖς)”.

Przedstawiona powyżej analiza tekstów paralelnych wykazała, iż użyte przez czwartego ewangelistę terminy na określenie zniszczenia i odbudowania świątyni mają głębsze znaczenie aniżeli sformułowania zastosowane przez synoptyków. Terminy użyte przez autorów synoptycznych mają znaczenie dosłowne, jako fizyczne burzenie jakiejś budowli, a następnie jej odbudowanie. Z kolei autor czwartej Ewangelii, poprzez użycie odmiennego słownictwa, podkreśla nie tyle zburzenie świątyni, ile jej poniżenie, a następnie wzbudzenie, które, w przeciwieństwie do synoptyków, nie oznacza jedynie przywrócenia po wcześniejszego, pierwotnego stanu, ale nadanie całkowicie nowej jakości, podobnie jak po zmartwychwstaniu Jezus nie powrócił do swojej wcześniejszej postaci, lecz istniał już w nowym ciele – chwalebny i przemieniony⁵.

Należy także zauważyć, iż w Nowym Testamencie, gdy mowa jest o zmartwychwstaniu Jezusa, czasownik ἐγείρω jest zazwyczaj używany w stronie biernej (por. m.in. Dz 2,24.32; 3,15.26; Rz 4,24 i inne). Służy to temu, aby podkreślić fakt, iż jest to przede wszystkim akt Ojca, który wzbudził Jezusa z martwych. W J 2,19 autor, chcąc niejako podkreślić moc Jezusa, Jego autorytet i możliwość wzbudzenia przez Niego świątyni, używa strony czynnej. Akcentuje przez to fakt, iż to właśnie Jezus jest głównym „sprawcą” swojego zmartwychwstania, przez co jeszcze mocniej uwierzytelnia, że jest On Synem Bożym. Dlatego też czasownik ἐγερῶ, którego Jezus używa w J 2,19, należy widzieć w kontekście J 10,17-18, gdzie Jezus mówi, iż ma „moc je (życie) oddać i ma moc je znów odzyskać”. Nie oznacza to, iż czwarty ewangelista neguje udział Ojca w zmartwychwstaniu Jezusa, niemniej poprzez powyższe sformułowanie akcentuje Boski autorytet Jezusa, iż ma On moc wzbudzić przybytek, który zburzą Żydzi (Spatafora 1997, 105; Tomasz z Akwinu 2002, 198).

⁵ Dlatego też nie wydaje się być słuszny pogląd przedstawiony przez Cullmanna, który uważa, że Jezus w swoim logionie jedynie zapowiadał zburzenie świątyni w Jerozolimie, gdyż taka interpretacja w znacznym stopniu słyca wypowiedź Jezusa. Z pewnością trzeba te słowa widzieć i w tym aspekcie, niemniej nie należy nadawać temu znaczenia pierwszorzędowego (Cullmann 1958-59, 172).

4. ZNACZENIE TERMINU «ŚWIĄTYNIA»

Aby właściwie zrozumieć sens wypowiedzianych przez Jezusa słów, należy teraz zatrzymać się nad tym, co miało być przedmiotem owego zburzenia, a następnie zapowiadanego wzbudzenia przez Jezusa. Ewangelista w J 2,19 wyraźnie zaznacza, iż przedmiotem «zburzenia» i «odbudowania» jest świątynia: „Zburzcie tę świątynię” (λύσατε τὸν ναὸν τοῦτου). Temat świątyni jest wiodącym wątkiem w analizowanym fragmencie, dlatego właściwe zrozumienie specyfiki określeń, których ewangelista tu używa, jest koniecznym warunkiem dla poprawnego odczytania orędzia teologicznego analizowanej perykopy (Moloney 1990, 440).

Na początku trzeba zauważyć, iż termin ναός jest trzecim terminem, za pomocą którego autor czwartej Ewangelii w analizowanym wydarzeniu opisuje świątynię. W pierwszej sekcji (J 2,14-15) była ona dwukrotnie określona jako ἱερόν czyli materialny budynek zbudowany z kamieni. Następnie, w drugiej sekcji (w. 16-17), również dwukrotnie, Jezus nazywa świątynię «domem Ojca» (οἶκος τοῦ πατρός). Z kolei w analizowanym wersecie oraz w dwóch kolejnych wersetach aż trzykrotnie na określenie świątyni zostało użyte słowo ναός które mogło oznaczać cały kompleks świątynny (Carson 1991, 18), choć mogło również służyć do odróżnienia świątyni jerozolimskiej (ἱερόν) od osoby Jezusa Chrystusa jako nowej przestrzeni obecności Boga (nao,j) (Moloney 1998, 82)⁶. Warto również zaznaczyć, iż termin ναός występuje w czwartej Ewangelii jedynie trzykrotnie, w następujących po sobie kolejno wersetach (J 2,19-21), które tworzą zakończenie sceny wypędzenia przekupniów ze świątyni. Już sam ten fakt podkreśla doniosłość analizowanego wydarzenia i wysoką rangę, jaką przypisuje mu ewangelista.

Termin ναός w Nowym Testamencie najczęściej razy występuje w tradycji Janowej. Zasadniczo w relacjach synoptyków pojawia się jedynie podczas procesu Jezusa w ustach fałszywych świadków (Mk 14,58; Mt 26,61) oraz w kontekście ukrzyżowania Jezusa, kiedy to przechodzący pod krzyżem kierują szyderstwa w stronę Jezusa, że miał zburzyć przybytek, a następnie go odbudować (Mk 15,29-30; Mt 27,39-40). Ważne znaczenie terminu ναός posiada w Apokalipsie św. Jana. Wyras ten użyty jest tam w zróżnicowanym kontekście, przykładowo: „są przed tronem Boga i w Jego świątyni (ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ) cześć Mu oddają” (7,15); „Świątynia Boga w niebie się otworzyła, i Arka Jego Przymierza ukazała się w Jego Świątyni” (ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ) – 11,19; „A świątynia napełniła się dymem od chwały Boga i Jego potęgi. Nikt nie mógł wejść do świątyni” () – 15,8 (F. Sieg 1989, 339-341). Apokalipsa używa terminu nao,j w odniesieniu do świątyni eschatologicznej, duchowej, którą będzie sam Baranek (por. Ap 21,22). Dlatego też słowa wypowiedziane przez Jezusa w J 2,19 należy odnieść w pierwszym rzędzie nie do zburzenia materialnej świątyni

⁶ Sallings uważa, że użycie w J 2,19 terminu nao,j na określenie świątyni miało na celu ukazanie gradacji pomiędzy świątynią jerozolimską jako dotychczasową przestrzenią zamieszkania Boga a ciałem Jezusa jako nowym i najdoskonalszym miejscem Jego obecności: „He makes reference to the temple (greek naos), but by that term He actually refers to His body which is God's dwelling place in a sense that the Temple in Jerusalem never could be” (Sallings 1989, 45).

w Jerozolimie⁷, lecz do Jego zmartwychwstania, kiedy to zostanie «zburzone» ciało Jezusa – nowa świątynia (Dodd 1987, 213; Vögels 1962, 103).

5. «TRZY DNI»

Przeprowadzona analiza logionu Jezusa na temat zburzenia świątyni wykazała, że Jego słowa należy interpretować w sposób głębszy aniżeli dosłowny. Czwarty ewangelista stosuje słownictwo, odnoszące się do śmierci Jezusa na krzyżu oraz Jego chwalebego wywyższenia. Jezus w J 2,19 wyraźnie zaznacza, iż ma się to dokonać w przeciągu «trzech dni».

W tym miejscu pojawia się jednak pytanie, jak należy rozumieć te trzy dni? Niektórzy współcześni egzegeci interpretują te słowa w znaczeniu bardzo krótkiego czasu (Moloney 1990, 445). Inni twierdzą, iż w Biblii trzeci dzień oznacza pewną zmianę na lepsze, czy też szczególną zbawczą interwencję Boga (Beasley-Murray 1999, 41). W końcu są również i tacy, którzy uważają, iż cały proces odbudowy świątyni będzie rzeczywiście trwał przez trzy dni (Barrett 1990, 222; Benedykt XVI-Ratzinger 2011, 275-276).

Wydaje się, iż podczas gdy dla słuchaczy słów Jezusa owe «trzy dni» niekoniecznie musiały mieć dosłowne znaczenie, to zarówno dla samego Jezusa, jak i dla popaschalnej wspólnoty uczniów połączenie «trzech dni» z czasownikiem ἐγειρω musiało w sposób jednoznaczny odnosić się do faktu zmartwychwstania (Piekarz 2004, 325-326). Pojawia się jednak jeszcze jedno pytanie: jak rozumieć tryb rozkazujący w wypowiedzi Jezusa? Czyżby Jezus rzeczywiście nakazywał swoim rozmówcom zburzenie świątyni? Lub też, w duchu dokonanej wcześniej analizy, czy można w tym świetle twierdzić, iż Jezus rozkazuje Żydom, by Go zabili?

W odpowiedzi na powyższy problem pomocne może być spostrzeżenie, iż podobną formę wypowiedzi odnaleźć można w nauczaniu niektórych proroków. Równie intrygujące słowa wypowiada Amos do mieszkańców Samarii: „Idźcie do Betel i grzeszcie, do Gilgal i grzeszcie więcej; przynóście co ranka ofiary wasze i co trzeci dzień dziesięciny!” (Am 4,4). Rzecz jasna, prorok nie zachęca swych rodaków do grzechu, a wręcz przeciwnie – poprzez tę szokującą formę wypowiedzi ostrzega przed konsekwencjami złego postępowania. Podobną wypowiedź można odnaleźć w Mt 23,29-33, kiedy to Jezus zwraca się do faryzeuszów i uczonych w Piśmie: „Biada wam [...], bo budujecie groby prorokom i zdobicie grobowce sprawiedliwych, i mówicie: «Gdybyśmy żyli za czasów naszych przodków, nie byliśmy ich współnikami w zabójstwie proroków». Przez to sami przyznajecie, że jesteście potomkami tych, którzy mordowali proroków! Dopełnijcie i wy miary waszych przodków!» Jak zauważa Schnelle, w podobnym znaczeniu należy inter-

⁷ Wydaje się, iż dodatkową przeszkodą, która w analizowanej perykopie utrudniała Żydom poprawne zinterpretowanie słów wypowiedzianych przez Jezusa, był kontekst topograficzny samego wydarzenia. Rozmowa toczyła się przecież na dziedzińcu świątyni, co automatycznie kierowało myśli Żydów w stronę przybytku, a nie chrystologicznego i mesjańskiego sensu wypowiedzi Jezusa (Schnackenburg 1967, 364; Carson 1982, 59-91).

pretować słowa Jezusa z J 2,19, w których wydaje się On mówić Żydom raczej o konsekwencjach ich postępowania: swoim zachowaniem doprowadzą do upadku zarówno świątyni w Jerozolimie, jak również świątyni ciała Jezusa poprzez odzrucenie Go, proces i skazanie na śmierć (Schnelle 1996, 371-372).

6. „MÓWIŁ O ŚWIĄTYNI SWEGO CIAŁA”

Ostateczne znaczenie wypowiedzianych przez Jezusa słów o zburzeniu świątyni czwarty ewangelista przedstawia w J 2,21, gdzie stwierdza: „On zaś mówił o świątyni swego ciała” (ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ). Widoczna jest tu wyraźna interwencja samego ewangelisty⁸. Egzegeci zajmujący się czwartą Ewangelią uważają, iż dzięki takiemu zabiegowi autor dostarcza czytelnikowi pewnego punktu odniesienia, który ma na celu uniknięcie dokonania przez niego niewłaściwej interpretacji danego czynu lub słowa Jezusa (Cullmann 1948, 361).

Poszczególni egzegeci akcentują różne elementy tej wypowiedzi ewangelisty. Jedni zwracają szczególną uwagę na czasownik ἔλεγε, twierdząc, iż należy to słowo rozumieć modalnie, jako „chciał powiedzieć” (Brown 1984, 116). Inni z kolei więcej uwagi poświęcają słowu ἐκεῖνος uważając, iż ma on w tym miejscu charakter emfaticzny i jego rolą jest zaakcentowanie, iż chodzi o ciało Jezusa, przez co jeszcze mocniej zostaje podkreślony rozdźwięk pomiędzy słowami Jezusa z J 2,19 a ich błędną interpretacją dokonaną przez Żydów w J 2,20 (Moloney 1990, 448). Jednakże najważniejszym elementem owej refleksji czwartego ewangelisty wydają się być słowa, w których informuje on, iż Jezus mówił o «świątyni swego ciała». Określenie τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ jest przykładem formy gramatycznej *genetivus explicativus*⁹. Oznacza to, iż trafniejszym tłumaczeniem tego złożenia byłoby nie tyle „mówił o świątyni swego ciała”, lecz raczej „mówił o świątyni, którą jest Jego ciało”. Wówczas wyraźnie jawi się utożsamienie świątyni – miejsca obecności Boga – z Jezusem Chrystusem – Słowem, które stało się ciałem (Haenchen 1980, 204). Należy przy tym dodać, że czwarty ewangelista termin σῶμα zawsze odnosi do ciała Jezusa (Schweizer 1978, 770-779). Ilekroć używa terminu «ciało» (σῶμα), a czyni to pięć razy (poza 2,21 termin ten można spotkać jeszcze w 19,31.38.40; 20,12), zawsze ma na myśli fizyczne ciało Jezusa.

PODSUMOWANIE

Analiza wypowiedzi Jezusa z J 2,19, w której Jezus wypowiada enigmatyczne słowa na temat zburzenia świątyni, wskazała na wiele problemów, jakie towarzyszą interpretacji tego sformułowania. Wyjaśnienia tej wypowiedzi podejmuje się sam

⁸ Tego typu swoiste „dodatki interpretacyjne” są typowe dla Jana, który posługuje się nimi w swoim dziele jeszcze kilkakrotnie (por. J 2,24n; 6,6.64.71; 7,5.39; 11,13.51n; 12,6.33; 20,9; 21,23).

⁹ Można spotkać się również z innymi określeniami tego trybu: *genetivus epexegeticus* lub *genetivus appositionis*.

ewangelista, który, w świetle popaschalnej refleksji, precyzuje znaczenie wypowiedzi Jezusa zapowiadającego swoją śmierć i zmartwychwstanie w ciągu trzech dni. Mówi On także o swoim ciele jako nowej świątyni, czyli nowej przestrzeni obecności Boga.

W świetle przeprowadzonych analiz wykazano również, że różnice zachodzące w opisie wypędzenia przekupniów w wersji Janowej i synoptyków wskazują na to, że Jan nadał temu wydarzeniu głęboki wymiar teologiczny, ukazując je jako introdukcję w procesie objawiania się Jezusa światu, a także podkreślił jego głębszy związek ze śmiercią i zmartwychwstaniem Jezusa. Przeprowadzone badania wskazały na bogactwo teologiczne zawarte w analizowanej perykopie oraz wielość wątków poruszanych przez ewangelistę. Dlatego też niewątpliwie potrzebne jest dalsze studium nad wydarzeniem opisanym w J 2,13-22, gdyż rzuca ono nowe światło na rozumienie przesłania czwartej Ewangelii oraz wyjątkowej roli osoby Jezusa Chrystusa w historii zbawienia.

BIBLIOGRAFIA:

- Balz, Horst i Schneider Gerhard. 1978. *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. 3. Stuttgart: Kohlhammer.
- Barrett, Charles Kingsley. 1990. *Das Evangelium nach Johannes*. Göttingen: KEK Sonderbd.
- Beasley-Murray, George i Raymond George. 1999. *John*. Nashville: Th. Nelson.
- Benedykt XVI–Joseph Ratzinger. 2011. *Jezus z Nazaretu*, cz. 2, tłum. Wiesław Szymona. Kielce: Jedność.
- Brown, Raymond Edward. 1984. *The Gospel According to John*, t. 1. New York: Paulist Press.
- Brown, Raymond Edward. 2007. *Introduzione al Vangelo di Giovanni*. Brescia: Queriniana.
- Buse, Ivor. 1958-59. The cleansing of the Temple in the Synoptics and in John. *Expository Times*, 70, 22-24.
- Campbell, Reginald John. 1982. Evidence for the historicity of the Fourth Gospel in John 2,13-22. *Studia Evangelica*, 7, 101-120.
- Carson, Daniel Arthur. 1991. *The Gospel According to John*. Grand Rapids: Zondervan Bible Publishers.
- Carson, Donald Arthur. 1982. Understanding Misunderstandings in the Fourth Gospel. *Theologische Beiträge*, 13, 59-91.
- Chilton, Bruce. 1997. The whip of ropes (ὄς φραγγέλλιον ἐκ σχοινίων) in John 2,15. W: *Jesus in context. Temple, Purity And restoration*, red. Bruce Hilton i Craig Evans, 442-454. Leiden: Brill.
- Cullmann, Oscar. 1948. Der johanneische Gebrauch doppeldeutiger Ausdrücke als Schlüssel zum Verständnis des vierten Evangeliums. *Theologische Zeitschrift*, 4, 360-372.
- Cullmann, Oscar. 1958-59. L'opposition contre le Temple de Jerusalem, motif com-

- mun de la theologie Johannique et du monde ambiant. *New Testament Studies*, 5, 157-173.
- Dodd, Charles Harold. 1987. *La tradition historique du Quatrième Evangile*. Paris: Editions du Cerf.
- Gądecki, Stanisław. 1991. *Wstęp do pism Janowych*. Gniezno: Gaudentinum.
- Haenchen, Ernst. 1980. *Johannesevangelium. Ein Kommentar*. Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Hanhart, Karel. 1977. About the tenth hour on Nisan 15 (Jn 1,35-40). W: *L'évangile de Jean: Sources, rédaction, théologie*, red. Mark de Jonge, 335-346. Gembloux: Leuven University Press.
- Jankowski, Augustyn, Lech Stachowiak i Kazimierz Romaniuk. 1991. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych (Biblia Tysiąclecia)*. Poznań-Warszawa: Pallotinum.
- Kittel, Gerhard i Gerhard Friedrich. 1935. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Stuttgart: W. Kohlhammer.
- Léon-Dufour, Xavier. 1951. Le signe du Temple selon saint Jean. *Recherches de science religieuse*, 39, 155-175.
- Lieu, Judith. 1999. Temple and synagogue in John. *New Testament Studies*, 45, 51-69.
- Mędała, Stanisław. 1984. Funkcja chrystologiczno-eklezjologiczna dialogów Jezusa z Żydami w czwartej Ewangelii. *Studia z biblistyki*, 4, 9-187.
- Mollat, Donatien i François Marie Braun. 1960. *L'Évangile et les Épîtres de Saint Jean*. Paris: Cerf.
- Mollat, Donatien. 1992. Vangelo secondo Giovanni. W: *La Bibbia di Gerusalemme*, red. Richard Edmond Brown, 2257-2259. Bologna: Dehoniane.
- Moloney, Francis James. 1978. From Cana to Cana (John 2,1-4,54) and the Fourth Evangelist's concept of correct (and incorrect) faith. *Salesianum*, 40, 818-843.
- Moloney, Francis James. 1990. Reading John 2,13-22: The Purification of the Temple. *Revue Biblique*, 97, 432-452.
- Moloney, Francis James. 1998. *The Gospel of John*. Collegeville: Liturgical Press.
- Nestle Eberhard i Kurt Aland. 1984. *Novum Testamentum Graece*. Stuttgart: Deutsch Bibelgesellschaft.
- Piekarz, Danuta. 2004. Zburzcie tę świątynię (J 2,13-22 i par.). W: *Miłość wytrwa do końca. Księga pamiątkowa dla ks. prof. Stanisława Pisarka w 50. rocznicę święceń kapłańskich i 75. rocznicę urodzin*, red. Waldemar Chrostowski, 325-326. Warszawa: Vocatio.
- Sallings, Jack Wilson. 1989. *The Gospel of John*. Nashville: Randall House.
- Schnackenburg, Rudolf. 1967. *Das Johannesevangelium*, t. 1: *Einleitung und Kommentar zu Kapitel 1-4*. Freiburg: Verlag Herder.
- Schnelle, Udo. 1996. Die Tempelreinigung und die christologie des Johannesevangeliums. *New Testament Studies*, 42, 359-373.
- Seeley, David. 1993. Jesus' Temple act. *The Catholic Biblical Quarterly*, 55(2), 263-283.
- Sieg, Franciszek. 1989. Sens terminów hierón i naós w Nowym Testamencie. *Ruch Biblijno-Liturgiczny*, 5-6, 335-341.

-
- Spatafora, Andrea. 1997. *From the temple of God to God as a temple. A biblical-theological study of the temple in the Body of Revelation*. Roma: Gregorian University Press.
- Szubtarski, Grzegorz. 2013. Zmartwychwstanie jako klucz hermeneutyczny w re-lekturze słów i czynów Jezusa Chrystusa. *Roczniki Teologii Fundamentalnej i Religiologii*, 5, 201-213.
- Tomasz z Akwinu. 2002. *Komentarz do Ewangelii Jana*. Kęty: Wydawnictwo Antyk.
- Trocme, Étienne. 1968-69. L'expulsion des marchands du temple. *New Testament Studies*, 15, 1-22.
- Vögels, Heinrich. 1962. Die Tempelreinigung und Golgotha (Jn 2,19-22). *Biblische Zeitschrift*, 6, 102-107.
- Wróbel, Mirosław Stanisław. 2005. *Antyjudajizm a Ewangelia według św. Jana. Nowe spojrzenie na relację czwartej Ewangelii do judaizmu*. Lublin: Wydawnictwo KUL.